

PRANAS BIELIAUSKAS – VILNIAUS KRAŠTO DAINŲ RINKĖJAS

AUDRONĖ AUGAITYTĖ

Kunigas Pranas Bieliauskas (1883 – 1957) – aktyvus Vilniaus krašto lietuvių veikėjas, tarpukario metais lietuviybės jame saugotojas ir puoselėtojas, liaudies dainų rinkėjas.

Baigęs Viliaus kunigų seminariją 1911 m., P. Bieliauskas paskiriamas į Vilniaus katedrą vikaru. Ten dirba iki 1940 metų. Sykiu jis išitraukia į lietuvių visuomeninę veiklą. Vadovauja šv. Zitos draugijai (1911 – 1940), Lietuvių draugijos nukentėjusiems dėl karo šelpti Vilniaus miesto skyriui (1914 – 1919), Lietuvių labdarybės draugijai (1927 – 1940). Dalyvauja laikinojo Vilniaus lietuvių komiteto veikloje, priklauso šio komiteto krikščionių demokratų grupei.

P. Bieliauskas – rezistentas. 1927 m. lenkų valdžios suimtas už lietuviybės skleidimą ir kalintas Lukiškių kalėjime su kitais Vilniaus lietuvių inteligentais. Lenkų policija sekė jį – lietuviybės skleidėją, ypač jam renkant lietuvių liaudies dainas, važinėjant po Vilniaus kraštą su šia kilnia misija. Po Antrojo pasaulinio karo P. Bieliauskas buvo sekamas KGB. 1947 m. už lietuvišką veiklą buvo ištremtas iš Vilniaus į Valkininkus, tenai ir praleido likusią savo gyvenimo dalį.

Liaudies dainų Vilnijos krašte P. Bieliauskas surado ir užrašė apie tris tūkstančius. Dainų rinkimas jam buvo ne tiek laisvalaikio užsiėmimas, kiek viena svarbiausių veiklos sričių puoselėjant tame krašte lietuviybę. Yra išlikę P. Bieliausko dienoraščiai, kuriuose pateikta išsami ir įdomi, niekur neskelbta medžiaga apie liaudies dainų pateikėjų asmeninį gyvenimą. Čia taip pat aprašomos aplinkybės, kuriomis buvo užrašytos liaudies dainos. Tas dienoraštis – šio straipsnio duomenų pagrindas.

P. Bieliauskas užima labai svarbią vietą tarp Dzūkijos krašto tautosakos rinkėjų. Būdamas kunigas, jis lengviau galėjo prieiti prie šio lobyno, o ta aplinkybė, jog jis pažinojo natas, suteikė jam galimybę kartu užrašyti ir melodijas.

Vilniaus kraštas, 1920 m. Lenkijos kariuomenės atkirstas nuo Lietuvos, jau turėjo tautosakos rinkimo tradicijas. Daug šioje srityje nuveikė Lietuvių mokslo draugija. Dr. Jonas Basanavičius netgi buvo iš Vilniaus moksleivių sudaręs kuopelę ir pamokė, kaip tinkamai tautosaką užrašyti. Šį darbą ypač smarkiai pastūmėjo Matas Untulis. Jo patarimu kai kurie moksleiviai metė mokslus ir nuėjo į kaimą rinkti tautosakos. Už tai jiems netgi buvo mokama.

P. Bieliauskas dienoraštyje prisimena: „Man, kaip dainos mėgėjui, daugiau rūpėjo užrašyti dainų melodijas. Juk ar atgaus kada nors lietuviai Vilniaus kraštą, ar ne, o seneliai išmirs ir nusineš su savimi mūsų gražias dainų melodijas į kitą pasaulį. Tuo tarpu šio krašto melodijos, kur lietuviai susidu-

ria su slaviškomis tautomis, kur žmonių materialinė būklė skurdesnė už žemaičių ar suvalkiečių, čia ir papročiai žmonių šiek tiek kitoki, kita kultūra žemaičių, kita vilniečių. Miškai, vandenys, kalnai, karas, vargas, – visa tai veikia mūsų žmones ir tuo pačiu atsiliepia į mūsų dainų melodijų charakterį. Vilniaus krašte atrasime melodijų didžiausią įvairumą. Taigi nesurašyti šio krašto melodijų būtų didelis mūsų tautos nuostolis. Štai dėl ko ėmiausi šito darbo, nors nebuvau tam darbui pasiruošęs“.

1932 m. spalio mėn. M. Untulis pakvietė savo sutelktas Rodūnės parapijos mergaites ir moteris dainininkes atvykti į Vilnių ir padainuoti lietuvių liaudies dainų. Joms buvo patarta atvykstant dar daugiau iš kitų tos vietos žmonių išmokti ir čia padainuoti. Dainininkės buvo nukreiptos pas įvairius liaudies dainų užrašinėtojus. Iš šių moterų P. Bieliauskas, tuo metu būdamas Vilniaus katedros vikaras, užrašė apie 18 melodijų. Tas dainas, kurias šios moterys mokėjo iš mažens, dainavo be jokių užsikirtimų. Tačiau kai jos pradėjo dainuoti neseniai išmuktas dainas, kilo ginčų. Viena įrodinėjo, kad taip dainuojama, kita aiškino kitaip. Ir nė viena nežinojo, kaip iš tikrųjų turi būti. Šias pirmas melodijas P. Bieliauskas užrašinėjo prie pianino. „Jos dainuoja, o aš surandu tonus, pustonius, žymiu ant linijų“, – prisimena kunigas. Užtai pirmosios melodijos išėjo su trimis ar keturiais diežais bei bemo liais. Kadangi P. Bieliauskas neturėjo laiko užrašyti dainų tekstus, nusiuntė mergaites pas M. Untulį, kad šis tą darbą atliktų. „Šis pirmas mano darbas vis tik nepavyko gerai atlikti, – prisimena kunigas, – nes M. Untulis, surašęs tekstą, prie pirmos progos išsiuntė į Kauną, kur jų vėliau ir nesurasta. Aš gi, surašęs melodijas, nepažymėjau nei datos, nei dainininkių pavardžių. Ir dėl to šiandien neturiu tų davinių. Nutariau – vėliau šių klaidų nedaryti. Tačiau šių klaidų ir atitaisyti neįstengiau, nežinodamas dainininkių pavardžių ir net kaimo. Taip melodijos ir nepateko į Mokslo Draugiją“.

Viena pirmųjų P. Bieliausko dainininkių buvo Paulina Ramelytė iš Adu tiškio parapijos Mociškės kaimo. Tai buvo per 60 m. amžiaus susipratusi lietuvė, tretininkė, visą savo amželį giedojusi bažnytiniame chore. Atvykusi į Vilnių, 1932 m. lapkričio 9 d. P. Bieliauskui padainavo 15 dainų. Dainavo labai savarankiškai. Berašant melodiją „Un visų medelių lapeliai yra“, kunigui vienas intervalas pasirodė keistokas, jis pradėjo abejoti, tačiau Paulina primygtinai teigė esant taip. Ji turėjo dainininkės nuojautą ir tuo didžiavosi.

1933 m. kovo 13 d. vėl atvykusi į Vilnių, P. Ramelytė per tris dienas pateikė 38 dainas. 32 jos padainuotos dainos yra Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštyne (P. Bieliausko laikais – Lietuvių tautosakos archyvas). 26 dainos paskelbtos „Varguolių dainose“.

1936 m. P. Ramelytės užprašytas aplankyti jos namus, kunigas buvo supažindintas su naujomis dainininkėmis – jos seserimis Marija Stasiūnienė (80 metų), Juozapa Liaudienė (72 metų) ir Kotryna Vaičekonienė (67 metų). Be jų, dar buvo Izabelė Untanaitė, 60 metų moteris iš Kavaltiškės kaimo. P. Bieliausko paprašytos, pirmiausia jos dainavo sutartines. „Klausyk ir gėrėkis! – prisimena kunigas. – Kai įsigieda, tai nežinia, kur pradžia, kur pabaiga tos sutartinės. Visos keturios dainuoja. Tačiau tokia tvarka, kad iš eilės vis viena ilsisi. Ir kuomet jos eilė ateina, vėl įstoja ir varo toliau. Taip ilsėdamosi jos gali dainuoti ištisas valandas, nežiūrint į jų senyvą amžių. Pamaniau sau, kad šitas sutartines neišnarpliosiu ir neužrašysiu. Kaip buvo

gaila, kad neturėjau aparato, kad būčiau galėjęs tas sutartines įdainuoti į plokšteles. Užrašiau, tiesa, tačiau nesu patenkintas tuo savo darbu. Užrašyta melodija, o negiedama. Daina dainuojama – kaip gyvas žmogus, kuris jaučia, džiaugiasi, liūdi“.

Tą vakarą buvo padainuota ir pačių dainininkų sudėta daina apie jų patirtus Pirmojo pasaulinio karo vargus. Dar kelias dainas padainavo Jadzė Turlytė. Viena dainininkų padainavo krikštyną dainelę ir po aslą patrepsejo susisukusi nosinę rankoje vietoj taurelės: taip, sakiusi, svečiai geriau linksminasi. Tai, ką šios moterys padainavo, P. Bieliauskas 1940 m. atidavė Lietuvos tautosakos archyvu.

Kita liaudies dainų pateikėja buvo Petronėlė Gaidytė, 24 metų, iš Kabelių parapijos Daržinėlių kaimo. Neturtinga mergaitė ištekėjo taip pat už neturtingo jaunuolio ir gyveno skurdžiai. 1932 m. gruodžio 12 d. atvyko į Vilnių darbo ieškoti ir užėjo į Lietuvos labdarybės draugiją pasiteirauti darbo, o tuo metu P. Bieliauskas kaip tik buvo draugijos vedėjas. Kunigas jos klausinėjo apie gyvenimą, norėdamas sužinoti, kas ji per asmuo, ir sykiu paklausė, ar ji kartais nemokanti lietuvių liaudies dainų. Petronėlė pasisakė kelias mokanti. Tuomet kunigas užkvietė ją į savo namus. Vakare atėjusi padainavo vieną kitą ir jau daugiau nebežino. Ir tu, kurias padainavo, kažkokios neaiškios, į antrą balsą pereinančios melodijos. Jau kunigas norėjo ją paleisti, bet buvo vakaras, ir ją reikėjo pernakydynti. Iš ryto ji sako: „Kunigėli, aš šią naktį akių nesumerkiau. Vis man dainos lindo į galvą kaipo įkyrios musės. Bet kai vieną prisimenu, tai kitą užmirštu, taip aš jų visų ir nesugaudžiau“...

Tris paras būdama pas kunigą, Petronėlė Gaidytė kiekvieną rytą vis prisimindavo naujų dainų. Po mėnesio vėl atvyko ir dar padainavo. Taip P. Bieliauskas iš jos užrašė 50 melodijų. „Jei aš ją iš pirmo nepasisekimo būčiau paleidęs, būčiau netekęs kad ir keletą vertingų melodijų“, – prisimena kunigas. P. Gaidytės gyvenimas, matyt, buvo vargingas. Maža ganė gyvulius, daugiausia pas svetimus. Žemės jos šeima turėjo labai mažai. P. Gaidytė mėgo vaikščioti į vakarėlius, su jaunimu dainuoti. Galėjo dainuoti aukštu ir žemu balsais. Ištekėjusi nerado šeimyninio gyvenimo laimės. Skundėsi kunigui, jog ją vyras bara ir muša, tad nuo girtuoklio vyro pasitraukusi ir jo pavardės išsižadėjusi. Pati sugalvojo, kaip sakėsi, vieną dainą (tekstą ir melodiją), kurioje aprauda savo sunkią dalią, savo vargus. Ši ir kita didelė dalis P. Gaidytės padainuotų dainų taip pat laikoma Lietuvos tautosakos rankraštyne, o „Varguolių dainose“ jų pateikta 15.

Vilniaus lietuvių labdarybės draugija turėjo stalių, šaltkalvių, siuvėjų (vyrų ir mergaičių) dirbtuves. Čia spietėsi jaunuoliai nuo 16 iki 20 metų, nors buvo ir vyresnių. Lankydamas bendrabučius ir dirbtuves, P. Bieliauskas teiraudavosi, ar kas nemoka senoviškų liaudies dainų. Būdinga, pažymi kunigas, kad to meto jaunimas jų nemokėjo, reta kuri jiems patikdavo. Pranas Kaziukonis iš siuvimo skyriaus padainavo per 15 dainų. Jis turėjo gražų tenorą ir pats būdavo vis gerai nusiteikęs. Viena P. Kaziukonio daina įdėta „Varguolių dainose“. Amatų dirbtuvių mokinė Augustė Tamulevičiūtė iš Kalesninkų parapijos Dainavos kaimo padainavo 12 dainų, iš kurių dvi taip pat pateko į „Varguolių dainas“. Tai ir viskas, kas tada buvo užrašyta iš mokinių.

1933 m. balandžio mėn. P. Bieliauskas buvo paskirtas laikinuoju Varėnos klebonu. Ši parapija buvo lietuviška, tačiau miestelis prie stoties sulenkėjęs. Čia buvo išsikūrę pasienio kariuomenės sargybos daliniai, paštas, policija. Mokytojai ir kariškiai – lenkai. Lietuvio kunigo padėtis čia buvo itin keblī.

Varėnoje P. Bieliauskas nusprendžia rimtai dirbti parapiinį darbą, o atliekamu laiku užrašinėti liaudies dainas.

Kartą pas kunigą atėjęs neturtingas ūkininkaitis sakosi turįs kumelę ir tos negalįs iššerti. Davė jam kunigas 5 zlotus ir paprašė, kad jis pasakytų, kokios geros dainininkės gyvena šioje parapijoje. Šis iš karto pasisiūlo nuvežti į Lavysio kaimą, kur gyvena jo giminės ir kur yra gera dainininkė. Reikėjo važiuoti 12 km. Agota Česnulevičienė iš Marcinkonių parapijos P. Bieliauskui pateikė tik 4 dainas (viena jų – „Varguolių dainose“). Tuo tarpu kelionė atgal buvo labai sunki – 12 km smiltyno! Kumelaitė galop jau atsiskakė traukti ratus. Reikėjo eiti pėsčiomis. Keturios dainos brangiai kainavo.

Vėliau darbas vyko sparčiau. Padainuoti atėjo Augustė Tamulevičiūtė. Iš Mergežerio atvyko Jonas Vainalavičius, iš Kabelių – Kotryna Sidzinauskaitė (9 jos dainos – „Varguolių dainose“).

Tačiau užvis labiausiai Varėnos parapijoje kunigo dainų rinkinį praturtino Sofija Tarailaitė iš Matuizų kaimo, kilusi iš mažžemių šeimos. Jos tėvas lenkų buvo nuteistas dešimčiai metų kalėti, įtariant šnipinėjimu Lietuvos naudai. Brolis buvo pabėgęs į Mažąją Lietuvą. Kitas jos brolis, rodos, taip pat sėdėjo kalėjime. Ji liko su motina viena, turėjo smėlėtą žemės sklypelį ir vargo vargelį. 1933 m. rudenį Sofija, eidama dvidešimtuosius metus, atvyko į Vilnių, įstojo į Lietuvių labdarybės draugiją ir pradėjo mokytis siūti. 1937 m. lapkričio 20 d. ji buvo lenkų areštuota ir įkalinta Stepono kalėjime, kur išbuvo beveik pusę metų. Dainų mokėjo begalę, skaitė laikraščius ir mokėjo rašyti. Vilniaus chore dainavo sopranu. Ši dainininkė P. Bieliauskui kaip bitutė įvairiu metu sunėšė 91 dainą. 10 iš jų skelbta „Varguolių dainose“, o net 86 – laikomos Lietuvių tautosakos rankraštyne.

Sugrįžęs į Vilnių, P. Bieliauskas pristatė S. Tarailaitę Lietuvių labdarybės draugijos posėdyje ir pasiūlė priimti ją į siuvimo mokyklą. Pasiūlymui buvo pritarta, Tarailaitė mokėsi siūti ir lankė vakarinius papildomus kursus. Po trejų metų ji baigė amatų mokyklą ir išvyko į savo kaimą darbuotis ir dainų skleisti. Lietuvai atgavus Vilnių, o po to sovietiniais laikais ji dirbo Valkininkų darželio vedėja.

Kunigas Klemensas Maliukevičius dažnai kviesdavo kun. P. Bieliauską į Valkininkus jo pavaduoti. Vasarą parapiinio darbo buvo ne tiek daug, tad P. Bieliauskas pradėjo ir čia ieškoti dainininkių. Jam dainavo Karolina Jančauskaitė iš Dargužių kaimo (14 dainų), Ieva Supranavičienė iš Čebatorių kaimo (14 dainų), Čižiūnų kaimo moterys Antanina Černiauskienė (7 dainos), Elžbieta Markevičienė (6 dainos), Marijona Rizgelytė (4 dainos).

I. Supranavičienė, E. Markevičienė ir A. Černiauskienė buvo pakviestos į Vilnių įdainuoti į plokšteles. Šių atlikėjų dainų pateikta ir „Varguolių dainose“.

Varėnos laikotarpi kunigas, kiek galėdamas, panaudojo dainų ir melodijų užrašymui. Nuvykus į Čebatorių kaimą, 15 dainų jam padainavo Rozalija Uždavinienė, 70 metų moteris. 4 iš jų paskelbtos „Varguolių dainose“. Marijona Radziuvienė iš Kuršių kaimo padainavo 7 dainas.

Kalėdojant vienoje troboje, kai jau P. Bieliauskas buvo surašęs tos pirmos gyventojus, padalijęs vaikams paveikslėlių, o vyresniesiems – bažnytinų leidinių, užrašęs lietuviško laikraščio prenumeratą ir jau buvo pakilęs išeiti, senutė ligonė jį sulaukė. Kunigas pasiliko su ja vienas. „Kunigėli, – sako ji, – girdėjau, kad užrašinėjate dainas. Ir aš noriu, kad nors vieną senovišką mano dainelę užrašytumėt“. Senutė su dideliu vargu atsisėdo ir pradėjo dainuoti. „Mačiau, kaip jai sunku buvo kvėpuoti, kvapą atgaudavo pusėje žodžio, tačiau visą išdainavo, nors galva ir linko tai į vieną, tai į kitą pusę. Tai jau buvo man labai jaudinanti scena. Daina jau buvo žinoma, tad ir nerašiau. Tai buvo Kukienė Agota iš Kuršių, jau mirusi“.

Kalėdojimo pabaigai gyventojai parinkdavo erdviausią pirkia. Susirinkdavo žmonių tiek, kiek telpa. Prasidėdavo dainos, žaidimai. 1935 m. vasario 8 d. Mištūnų kaime, baigiant kalėdojimą, iš bedainuojančio jaunimo P. Bieliauskas užrašė 3 melodijas. Jis visuomet turėdavo popieriaus gaidoms rašyti ir, kiek galėdamas, išnaudodavo kiekvieną progą.

1934 m. kovo mėn. Marcinkonyse vyko parapinės rekolekcijos. Parapijų kunigas Butkevičius pakvietė P. Bieliauską išpažinčių klausyti. Tuo pasinaudodamas, jis vėl ieško dainininkų. Gerai užsirekomendavo Rozalija Sabaliauskienė, 32 metų moteris iš Puvočių kaimo. Dar jauna, tačiau puiki dainininkė. Jos dainų tekstus jau buvo užrašęs anksčiau ir atidavęs Lietuvių mokslo draugijai, tad P. Bieliauskui beliko tik melodijos. Per kelias dienas tik iš R. Sabaliauskienės jis užrašė 78 dainas. Gaila, kad ne visų melodijų tekstai buvo rasti Lietuvių mokslo draugijoje.

P. Bieliauską su R. Sabaliauskiene Vilniuje supažindino Matas Untulis. Rožė Sabaliauskienė prisimena: „Untulis daug kalbėjo apie dainas, sakė, kad mūsų lietuvių turtas, kad daina žūsta ir kad jas reikia rinkti. Pagyręs mano padainuotų dainų grožį, pasigailėjo, kad nemoka užrašyti melodijų ir čia pat nusprendė supažindinti su melodijų užrašinėtoju. Nuėjome pas Praną Bieliauską, kuriam tą kartą padainavau dvidešimt dainų. Jis melodijas rašė tik gražesnes“.

1934 m. R. Sabaliauskienė padainavo P. Bieliauskui apie 100 dainų. 14 iš jų paskelbta „Varguolių dainose“.

1934 m. vasarą per Sekmines kun. P. Bieliauskas stengiasi sugauti Vilniaus Šventųjų Kalvarijų maldininkus. Čia jis sutiko Ceciliją Baužienę iš Peleosos parapijos Dubinių kaimo, ir ji įvairiu metu padainavo 20 dainų. Emilė Umbražiūnaitė, 56 metų moteris iš Tverečiaus parapijos Galalaukių kaimo, padainavo 31 dainą.

Tvirtą P. Bieliausko lietuvišką nusistatymą rodo kad ir toks faktas. Kartą jis atvyko į vestuves Maciučių (prie Dieveniškų) kaime. Lietuvis tuokiasi su lietuvaitė. Sodžiaus jaunimo pilna pirkia. P. Bieliauskas prisimena: „Pradėjo dainuoti, iš vestuvinių pyragą, saldinius vilioti. Ir žinot, kokia kalba dainavo? Gudiška! Lietuviškas jaunimas – gudiškai. Tai buvo man netikėtas šposas. Dainavo svočioms, svotams, braliakams, pamergėms ir kitiems, iš ko tik tikėjosi gauti dovanų. Priėjo ir prie manęs eilė, ir man dainuoja. Kiek uždainavo, tačiau iš manęs nieko negavo. Piktai papurtęs galvą daviau suprasti, kad už tokias dainas ir sukirmijusio saldainio negaus. Tarp jų sąmyšis. Kažkas jaunimui paaiškino, kad šitam kunigui reikia dainuoti lietuviškai, tai galėsią gauti dovanų. Valandžiukę pasitarę, užtraukė „Šeriau žirge-

lį". Kai turėjau kilogramą saldainių, tai taip ir sviedžiau į jaunimo būrį. Paskui jaunimas užtraukė „Lietuva, tėvyne mūsų“. Visą likusį laiką jau dainavo tik lietuviškas daineles, kad ir ne vestuvines“.

P. Bieliauskas buvo sumanęs užrašinėti vestuvines dainas, išleisti jų atskirą leidinėį su paaiškinimais apie vestuvių apeigas ir papročius. Manė sukviesti į Vilnių įvairių vietovių geresnius dainininkus, surengti dainų kursą, kad jie, prasilavinę, galėtų savo apylinkėje dainas skleisti. „Jeigu daina turi galią, teeina į liaudį ir tepadedą savo galingą jėgą mūsų vargo žmoneliams sulaikyti veržimąsi gudiškų dainų į mūsų liaudį“, — teigia kunigas.

Dieveniškėse P. Bieliauskas surado dainininkę Mikaliną Misiūnienę iš Žižmų kaimo, iš jos užrašė 29 dainas. Šios dainos įdomios, tačiau beveik visos minorinės tonacijos, liūdnos.

1934 m. spalio antroje pusėje P. Bieliauskas buvo išsiųstas į Daugėliškių kuriam laikui pasidarbuoti klebono teisėmis vietoje lenkų valdžios nušalinto kunigo Jono Kuzminskio.

Daugėliškyje bažnytinio darbo ne per daugiausia, tad kunigas ir čia ėmėsi veiklos. Rytojais dieną po atvykimo ateina buvęs jo bendrabučio auklėtinis Vytauto Didžiojo gimnazijos VI klasės mokinys Milašius. Kunigas tiesiog tėviškai paprašo jį surasti dainininkų. Šis pasako esant vieną dainininkę tretininkę. P. Bieliauskas paprašė ją atvesti, tačiau moteris eiti atsisakė. Ji teigė, kad kunigas neturįs tokiais dalykais užsiiminėti, kad ji, prisirašydama į „Trečiąjį zakoną“, pasižadėjusi niekad „svietiškų“ dainų nedainuoti ir į vakaruškas nevaikščioti. Milašius kelis sykius ėjo pas šią moterį, kol pagaliau ją atvedė. Ši užsispyrėlė buvo Uršulė Juršytė, apie 60 metų, beraštė, kilusi iš Daugėliškių parapijos Papiškių kaimo. Ji sutiko dainuoti P. Bieliauskui su sąlyga, kad niekas negirdės ir niekas nesužinos, nes kitaip ją išjuoks draugės. Kunigas šias sąlygas priėmė ir išleido Milašį. U. Juršytė vis dairėsi, ar nėra ko nors klebonijoje pasislėpusio ir ar toli nuėjo Milašius. Kunigas paprašė jos apžiūrėti visus tuščius klebonijos kambarius, o pats iš lauko pusės apėjo namą. Galų gale kunigas netgi durų raktą skylutę popieriumi užkimšo, kad niekas negirdėtų jos dainuojant.

Tokiomis aplinkybėmis spalio 31 d. Uršulė Juršytė pradėjo dainuoti. Tą dieną ji padainavo jam 10 dainų. Jos balsas buvo vidutinio aukščio, dar švarus, ji gana aiškiai išdainuodavo melodiją.

Po to kunigas leido jai kelias dienas atsikvėpti. Pasirodė, kad niekas jos už dainavimą nebarė ir nepeikė. Todėl ji vėliau jau dainavo drąsiai. Tuo kartu ji padainavo gražią vestuvinę dainą „Ko nuliūdai, sesula“. Ji dainavo pirmu, o kunigas — antru balsu. Dainininkė taip įsismagino, kad jau nebijojo, ar kas girdi ir ką apie ją mano. Vėliau net pasididžiuodavo dainuodama prie žmonių, mėgino net savo draugę prikalbinti ateiti padainuoti. „Tokis ten ir kunigas, kad tokiais svietiškais dalykais užsiima“, — atsakė toji.

Uršulė Juršytė buvo kilusi iš vargingos ūkininkų šeimos. Skaityti pramoko namie iš maldaknygės. Melodijas geriau atsiminė, tekstus — prasčiau. Gyveno prie bažnyčios gaudama brolio paramą. Kadangi jos atmintis nebuvo labai gera, tai kai kurių dainelių ji padainuodavo tik vieną ar dvi eilutes. Iš viso P. Bieliauskui padainavo 49 dainas. U. Juršytės dainos saugomos Lietuvių tautosakos rankraštyne, 10 iš jų pateikta „Varguolių dainose“.

Kitas Daugėlišio parapijos dainininkas buvo Jokimas Sergeda. 78 metų senukas iš Seniškio I, pateikęs 35 dainas. „Šio senuko simpatingas tipas, – rašo P. Bieliauskas savo dienoraštyje. – Dar sveikas, gerai nusiteikęs. Balsas – tenoras. Atrodo, kad jautrus žmogelis. Kai užgiedos, tai net akis primerkia, susimąsto. Visos jo dainelės atrodo senoviškos, visai skirtingos nuo šių dienų dainų. Šis žmogelis malonus, judrus ir linksmas. Ūkį palikęs broliui dirbti, pats išėjo uždarbiauti. Daug vietų aplankė Lietuvoje, dirbo ir Rusijoje, tad ir rusiškai moka padainuoti. Sako pats, kad jis buvo mėgiamas draugijoje.

– Tėvuk, pasakyk ką dabar veiki namie būdamas?

– Kai kada gyvulius paganau, o dažniausiai tai anūkus supu ir dainuoju“. J. Sergedos 5 dainos paskelbtos „Varguolių dainose“.

Dainininkė Antanina Basijokienė iš Daugėlišio parapijos Merlieniskės kaimo pateikė P. Bieliauskui 54 dainas. 53 iš jų laikomos Lietuvių tautosakos rankraštyne, 2 įdėtos „Varguolių dainose“.

Tai buvo žabala, tik šiek tiek saulėtą dieną atskyrusi nuo nakties 85 metų senutė, drąsi, nesivaržanti ir atvira. Atmintį turėjo gerą. Balsas jau nebeskambus. Dainavo atvežta pas P. Bieliauską. Kunigas prisimena: „Senutė gerokai palinkusi, be dantų. Įėjusi pasveikino krikščioniškai. Džiaugsmingai aš ją primu ir sodinu kėdėn. Atsisėda ir lazdele, su kuria jau nesiskiria, paguldo ant grindų. Iš kalbos atrodo visai sąmoninga moteris. Drąsi, moka prajuokinti kitus. Pasakoja apie savo lazdele kaip apie gerą vadovę, kuri ją apsaugo ant slenkščio suklypus ar į rovą įgriuvus, ar per tvorą perlipant“.

Pas kunigą ji užsibuvo keturias dienas, 1934 m. lapkričio 15–18 d. Jos dainų tekstai dažniausiai ilgi, ji juos gerai mokėjo ir nesusimaišydavo, kaip kad kitos. Diktuojamus žodžius P. Bieliauskas vos suspėdavo užrašyti. Iš pradžių su ja turėjo vargo: nesuprato, koku tonu ji dainuoja, tiesiog nežinojo, kaip melodiją perteikti gaidomis.

Daugėlišio parapijoje P. Bieliauskas dirbo labai daug, per mėnesį užrašė 60 dainų.

Grįžus į Vilnių, ryšys su dainininkais nenutrūko.

Angelei Panavienėi iš Rimšės parapijos Geistenių kaimo tikriausiai kas nors patarė vykti į Vilnių ir padainuoti P. Bieliauskui. Pinigų kelionei traukiniu neturėjo, tad ryžosi eiti pėsčiomis. Bijodama vykti viena, kad nenumirtų, prikalbino senuką Augustiną Pachalką eiti kartu. Įsidėję po kampelį sausos duonos, o jis dar ir paėmęs ilgą lazda, iškeliavo. 1935 m. birželio 11 d., apėję Kristaus kančios kelius Vilniaus Kalvarijose, pasiekė tikslą. Abu suvargę, išsekę.

Pirmiausia P. Bieliauskas prašo padainuoti A. Pachalką, bet šis, padainavęs tik dvi dainas, suklypo. Angelė jam padėjo, taisė. Taip dirbant buvo užrašytos 7 A. Pachalkos ir 28 A. Panavienės dainos.

Tų pačių metų birželio 25 d. P. Bieliauskas vėl atsidūrė Kabeliuose, kur žinojo esančią Kotryną Sidzinauskaitę, 60 m. moterį iš šio bažnytkaimio. Ji buvo paprasta tarnaitė, dirbusi daugiausia klebonijose, o ypač ilgai Marcinkonyse, pas kunigą Šoblinšką, mėgusį liaudiškas dainas. K. Sidzinauskaitė, kaip užfiksavo P. Bieliauskas, mokėjo 361 dainą. Iš jos itin daug jų užrašė Teodoras Brazys. Ji mokėjo rašyti ir šiek tiek skaityti. Marcinkonyse daraktoriavo, net kelias žiemas mokė vaikus rašto. Parengdavo vaikus lietuvių

kalba prie pirmos išpažinties. Pati mėgo įvairius pasilinksminimus, susibūrimus, – ten prisiklausydavo dainų. Kelis kartus dainų nugirdusi, jau mokėjo. Nors ir buvo tretininkė, bet nesišalino dainų. Didžiavosi, kai jos buvo užrašomos mokslo labui. T. Brazio pakviesta į Vilnių, įdainavo plokšteles. Mirdama prašė savo artimos draugės, kad ši padainuotų jos likusias neužrašytas dainas, jei kas atvažiuotų. Paskutiniaisiais savo gyvenimo metais K. Sidzinauskaitė gyveno prie bažnyčios, dirbo tik lengvesnius darbus – mezgė, siuvo. Skundėsi širdies silpnumu ir galvos svaiguliu. Turtų neturėjo, tačiau ir nebadavo, nes jos draugės tretininkės ją mylėjo ir padėdavo. Mirė ji 1942 m. lapkričio 21 d.

Kun. P. Bieliauskas užrašė 82 K. Sidzinauskaitės dainas, kun. T. Brazys – 36, vietos vargonininkas Trojanas – 3. Marė Jovaišiūtė, 103 metų, padainavo dar 8 jos mokėtas dainas. 9 K. Sidzinauskaitės dainos paskelbtos „Varguolių dainose“. Didelė dalis jos padainuotų dainų ir žaidimų pateko į Lietuvių tautosakos rankraštyną.

1935 m. liepos 10 d. P. Bieliauskas nuvyko į Dūkštą, kur vietos klebonas Zenonas Butkevičius šventė savo kunigavimo 25-metį. Čia pas jį atėjo Marcelė Bulavienė iš Puvočių kaimo ir padainavo 8 dainas.

P. Bieliauskas žinojo, kad Dūkšte yra daugiau dainininkų, tačiau jis tąkart labai skubėjo į Ratnyčią prie Druskininkų, kur buvo pakviestas pasakyti pamokslo iškilmėse. Ratnyčios klebonas kun. Januševičius, buvęs Vilniaus katedros vikaras, mielai sutiko priimti P. Bieliauską pas save, kad jis galėtų užrašinėti dainas jo parapijoje.

Tad liepos 15 d. P. Bieliauskas jau Ratnyčioje. Pirmoji padainavo geriausia parapijos dainininkė – Antanina Peciukevičienė, 48 metų moteris. Per porą dienų ji sudainavo 47 dainas, vėliau – dar kelias. 49 P. Bieliausko iš šios moters užrašytos dainos – Lietuvių tautosakos rankraštyne. Neregė Elžbieta Stasiulionytė, 60 metų amžiaus, taip pat iš Ratnyčios, padainavo 10 dainų, iš kurių 9 irgi čia saugomos.

Toliau savo dienoraštyje P. Bieliauskas rašo apie kelių dienų apsilankymą Pariečėje, jau Gudijoje. „Čia gyvena Navickai. Jonas Navickas (dabar Naujalis), mano švogėris. Reikia jį aplankyti, na, gal čia surasiu kokį lietuvi(ų), kuris man duotų darbo“.

1935 m. Pariečės parapijoje kone visi gyventojai kalbėjo lenkiškai ar gudiškai – buvo tik trys lietuvių šeimos. Čia gyveno iš Lietuvos kilusi Monika Linkevičienė. Jos šeimoje lietuviškai nekalbėta, nes jos vyras buvo gudas. Liepos 19 d. ji P. Bieliauskui padainavo 9 dainas. Besikalbėdamas su ja, kunigas paklausė, kaip ji dar nepamiršo dainuoti lietuviškai. Monika atsakė: „Ot, kai užėina kada sunkumas ant širdies ar išeinu miškan grybaut viena, tai kai padainuoju savo jaunystės daineles, tai lyg kas ir nustumia nuo širdies liūdnumą“.

1935 m. rugpjūčio mėn. Vilniaus lietuvių labdarybės draugijos reikalais jis lankėsi Seinuose. Ir čia užrašo lietuvių liaudies dainų. Rugpjūčio 21 d. Teresė Matusevičienė padainavo 25 dainas, Viktorija Radžiūtė (iš Žagarių kaimo) – 2 dainas, o Sofija Čepulytė – 28 dainas. „Gaila, kad ne visų turiu tekstus, – rašo kunigas. – Kad ir nedaug užrašęs melodijų, vis tik šita mano kelionė nebuvo tuščia“. T. Matusevičienės ir S. Čepulytės padainuotos dainos taip pat yra Lietuvių tautosakos rankraštyne.

1935 m. lapkričio mėn. P. Bieliauskas su reikalais vyksta į Kalesninkus. Gretimame Dainavos kaime jam 11 dainų pateikė Marija Baublienė, 57 metų moteris, 15 dainų – Jadvyga Monkevičienė; Kalesninkuose – Bronė Budėnaitė – 6 dainas, Birutė Šičkaitė – 2 dainas. Viena B. Šičkaitės daina yra „Varguolių dainose“.

1936 m. liepos mėn. P. Bieliauskas vyksta į Adučiškį pas kunigą J. Vaičiūną, rašytojo Petro Vaičiūno brolių. Ten baigęs darbus, panoro nuvykti pas kun. Karolį Gumbaragį į Mielagėnus. Vaičiūnas davė ne tik arklį, bet ir pats palydėjo. K. Gumbaragis mėgo lietuvišką dainą, pats puikiai traukė tenoru. Buvo linksmas, draugiškas. J. Vaičiūnas pažadėjo surasti daug dainininkų.

Ir tikrai kitą dieną pilnas vežimaitis mergaičių bei moterų įvažiavo į kleboniją. Tuokart 73 metų Kastutė Misiūnienė iš Kieriškių kaimo padainavo 12 dainų, Magdalena Garuolienė iš to paties kaimo – 33, Mikalina Misiūnaitė, taip pat iš Kieriškių – 10, Vaitiekus Subačius iš Mielagėnų – vieną, o Emilė Mekešienė – dvi dainas.

1936 m. spalio mėn. surado dainininkę Vilniuje. Tai buvo Mikalina Oparienė, 40 metų našlė, kilusi iš Rimšės. Pirmojo pasaulinio karo metais ji gyveno Petrapilyje, ten dalyvavo lietuvių susirinkimuose ir kartu su visais dainuodavo. Moteris gyveno vargingai. Augino du sūnus, iš kurių vienas nevaikščiojo. Motina įsitaisė ratukus ir kasdien jį veždavo į gimnaziją. M. Oparienė padainavo 57 dainas. Sūnus surašė dainų tekstus, ir tai labai palengvino darbą.

1937 m. sausio 31 d. Vilniuje 13 dainų gana įdomiomis melodijomis padainavo Kazimieras Pakalka, atvykęs iš Paringio, o Jonas Žukauskas iš Druskininkų – 8 vestuvines dainas.

Kaip jau buvo minėta, kunigui rūpėjo rasti dainininkų, kurios pateiktų gerų vestuvinių dainų. P. Bieliauskas galvojo apie vestuvinių dainų knygą, kurioje būtų aprašyti ir to krašto vestuvių papročiai. Tačiau tam stigo laiko, be to, jis manė, kad reikėtų žmogaus, geriau valdančio plunksną.

1937 m. liepos mėn., per atostogas, P. Bieliauskas lankėsi Marcinkonyse, ir Marijona Korsakaitė sumanytajam leidinėliui padainavo net 34 vestuvines dainas. 1938 m. birželio mėn. savaitę laiko jis išbuvo Varėnoje. Čia jis surado gerą vestuvinių dainų pateikėją Oną Kuodienę-Verseckaitę – 33 metų moterį. Ji tikra vestuvinių dainų mėgėja, pateikė P. Bieliauskui net 73 dainas. Beje, jos dainose svoka ir svočia – skirtingos reikšmės žodžiai: svoka – iš jaunojo, o svočia – iš jaunosios pusės. Deja, ne visų dainų tekstai liko užrašyti – dainininkė žadėjo juos pati užrašyti ir atsiųsti, bet to nepadarė.

Lietuvai atgavus Vilniaus kraštą, P. Bieliauskas dirbo toliau. Jau 1940 m. iš visos Lietuvos į Vilnių atvykę žmonės kažkodėl vis stengdavosi užsukti į Labdarybės draugiją, kur pirmininku tebebuvo P. Bieliauskas. Užsuko ir Lionginas Zagorskis (g. 1878 m.) iš Daugailių parapijos Saduikiškės vienkiemio. P. Bieliauskas pasikvietė jį pas save, ir jis 1940 m. balandžio 21 d. padainavo kunigui 9 dainas. Tuo pat metu P. Bieliauskas surado ir Teresę Tanajauskienę, 60 metų moterėlę. Ji buvo neregė, gyveno Jotvingių gatvėje. Turėjo savo namelį, iš molio nulipdytą, per kurio sienas tekėjo vanduo. Čia pat, už sienos, ir paršas, ir arklys. Aplinkui lakstė du purvini anūgai. Kambarėlis nedidelis ir nešvarus, net baisu prisiliesti. Senelė nuolat gulėjo lovoje, o šalia jos tupėjo višta. Vėliau kunigas „paskolino“ tai šeimai pinigų, ir ji įsitaisė medinių namuką. T. Tanajauskienė padainavo P. Bieliauskui 39 dainas.

1941 m. P. Bieliauskas vėl važiuoja į Dūkštą. Mat J. Vaičiūnas vėl pažadėjo surasti dainininkių. Taip čia kovo 1 d. atėjo padainuoti Uršulė Černienė, 30 m. moteris iš Sokiškių kaimo. Per dvi dienas ji padainavo 41 dainą, Marijona Pusinkevičienė, 72 m. moteris iš Galalaukės kaimo, – 4 dainas, Emilė Cekienė iš Kaniūkų kaimo – 6, o klebono šeimininkė 72 metų Mikalina Mikštaitė – 3 dainas. Malonus klebonas davė kunigui arklį su vežiku, kad nuvyktų į Driškūnų kaimą, pas garsiąją dainininkę Ceciliją Klimišauskienę, 60 metų moterį. Driškūnų kaimas buvo išsiskirstęs į vienkiemius, tad keliai buvo prasti. O čia dar pripustyta sniego, vos arklys gali išbristi. Atvažiavo. Cecilija gyveno pas ūkininką kaip kampininkė, jam už būstą atidirbdavo, suverpdavo tūlą kiekį vilnos.

P. Bieliauskui prireikė ją įkalbinėti, kad padainuotų. „Tiek jau rašytojų, – sako ji, – pas mane buvo, kad nesisinori ir dainuoti. Buvo toks su skripkom, mandolinais ir visokiais arminikais. Rašė, rašė, o man kas iš to naudos. Žadėjo ir apmokėti, o kai išvažiavo, tai tiek aš jį ir mačiau“. Iš tos kalbos kunigas suprato, kad ji yra išnaudota, tad nutarė atsilyginti už kiekvieną jos padainuotą dainą. Ta pagaliau sutiko ir kovo 3 d. padainavo 12 dainų.

Gedžiūnėliuose gyvenęs kunigas Karolis Gumbaragis pažadėjo nuvežti P. Bieliauską pas geras dainininkes. „Kitą dieną, – rašoma dienoraštyje, – Šukelis, geru kumeliu atvažiavęs, pasiėmė mus ir nusivežė pas save į Galilaukę“. Čia P. Bieliauskas iš senelės Marijonos Puzinkevičienės užrašė 4 dainas. Dvi dainas padainavo jos 13 m. anūkė Avelina Šukelytė. Pats Šukelis kunigui pagiedojo 3 bažnytines giesmes.

1941 m. kovo mėn. antroje pusėje P. Bieliauskas vyksta į Dūkštą, į Driškūnų kaimą, apsistoja pas buvusią mokytoją Pranę Jauraitę. Šį kartą derlius buvo gausnis. C. Klimišauskienė padainavo 24 dainas, Agota Jaurienė, 67 metų moteris iš Pažemiškio kaimo, – 11, Katryna Juodvalkienė – 18, o Elena Tvardauskienė – 7 dainas.

1941 m. liepos mėn. kun. P. Bieliauskas vėl aplanko Vilniuje gyvenančią Teresę Tanajauskienę. Jis prisimena: „Kai rašiau melodijas sėdėdamas su ja ant pievelės, vokiečių orlaiviai jau skraidė ant mūsų galvų ir gerokai trukdė dainą“.

1944 m. gruodžio 4 d. Vilniuje P. Bieliauskui dainavo Emilė Lašaitė, 63 m. moteris, kilusi iš Zarasų krašto Dusetų valsčiaus Butiškių kaimo. Ji padainavo 12 dainų, kurios kiek skyrėsi nuo kitų Vilniaus krašto dainų. Apie save ji pasakojo taip: „Mano tėvai buvo giesmininkai, o mes seserys – tai strašnos giesmininkės. Būdavo, kai kur reikia giedoti prie nabašnyko, krikštynose ar vestuvėse, tai atvažiavę mus pasiima. Dabar jau nebegaliu. Štai anądien kunigas Baliukas Aušros Vartuose pasišaukia mane į zakristiją ir sako: „Tamsytyte, tu jau sena, tai geriau negiedok. Yra jaunesniųjų, te jos gieda, o tu rožančių kalbėk“. Kai jis taip pasakė, įlėkė kas man širdin, ir dabar į tą pusę negaliu pažiūrėti, baigta!“

Tuo Prano Bieliausko aprašymų apie Vilniaus krašto lietuvių liaudies dainų pateikėjus gija nutrūksta.

Reikia pažymėti, jog P. Bieliauskas buvo išradingas liaudies dainų rinkėjas. Svarbiausia – jis užrašinėjo dainų melodijas, o tai ne kiekvienas sugebėjo. Iš vien jau čia pateiktų pavyzdžių matyti, kiek daug laiko, kantrybės ir užsispyrimo jam reikėjo bendraujant su dainininkais, ypač senyvo amžiaus. O jo surinktos dainos – neįkainojama medžiaga ne tik tautosakos tyrinėtojui.

PRANAS BIELIAUSKAS, A COLLECTOR OF SONGS IN THE VILNIUS' AREA

AUDRONĖ AUGAITYTĖ

Summary

Pranas Bieliauskas, a priest, an activist of the Lithuanians in the Vilnius' territory, had recorded about 3 000 folk song. He considered this particular task of immense importance for the process of the preservation of national identity. P. Bieliauskas' still survived diary presents a concise and interesting information on personal life of folk song informants as well as the circumstances in which the songs were recorded. The diary serves the base for article data.